

ŠV. TOMAS AKVINIETIS
St. Thomas Aquinas

TEOLOGIJOS SUMA. I D.
TRAKTATAS APIE KŪRIMĄ.
15 KLAUSIMAS. APIE IDĖJAS.
1–3 ARTIKULAI

Summa Theologica. Pt I. Treatise on the Creation.
Question 15. Of Ideas. Articles 1–3

15 KLAUSIMAS

APIE IDĖJAS (SUSKIRSTYTAS Į TRIS ARTIKULUS)
ĮVADAS

Apsvarstę Dievo pažinimą, turime svarstyti idėjas. Apie jas klausiamo trijų dalykų:

Pirma: ar idėjos yra?

Antra: ar jų yra daug, ar tik viena?

Trečia: ar jų kiekvieno Dievui žinomo daikto idėja?

PIRMASIS ARTIKULAS

AR IDĖJOS YRA?

Į PIRMAJĮ ATSAKOME ŠITAIP. Atrodo, kad idėjų nėra.

1. Juk Dionysijas septintame traktato *Apie Dievo vardus* skyriuje (Dionysius 1987: 48–49) rašo, kad Dievas idėjomis daiktų nepažįsta. O idėjos yra tik tam, kad jomis daiktai būtų pažįstami. Vadinasi, idėjų nėra.

RAKTAŽODŽIAI: Tomas Akvinietis, Dievas, Kūrimas, idėja, daiktas, pavidalas, esmė, giminė, rūšis.

KEY WORDS: Thomas Aquinas, God, Creation, idea, thing, form, essence, genus, species.

2. BE TO, jau buvo minėta (14 klausimo 5 artikule), kad Dievas savyje pažįsta viską. Tačiau save, taigi ir kitus daiktus Jis pažįsta ne per idėją.
3. BE TO, teigiama, kad idėja yra pažinimo ir veikimo pradas. Bet dieviškoji esmė yra pakankamas visų daiktų pažinimo ir veikimo su jais pradas. Vadinasi, nebūtina teigti idėjas esant.

BET PRIEŠINGAI rašo Augustinas *Aštuoniasdešimt trijų klausimų* knygoje (qu. xlvi): „Idėjoms priklauso tokia galia, kad niekas, jų nesupratęs, negali būti protingas“ (Augustini 1863: q. 46).

ATSAKAU, jog būtina dieviškajam protui priskirti idėjas. Juk sakoma, kad graikų žodis *idėja* lotynams reiškia formą [lietuviams – pavidalą] (Šalkauskis 1991: 170), todėl idėjos suprantamos kaip atskirai nuo pačių daiktų esantys pavidalai (*formae*). Tačiau atskirai nuo paties daikto esantis pavidalas gali būti dvejopai: arba kaip provaizdis to daikto, kuriam priskiriamas kaip pavidalas, arba kaip to daikto pažinimo pradas, dėl ko sakoma, kad pažinių daiktų pavidalai yra pažįstančiajame. Abiem atvejais būtina teigti idėjas esant. Tai akivaizdu dėl šių priežasčių. Visiems neatsitiktinai atsiradusiems daiktams pavidalas yra būtinas bet kokio tapsmo tikslas. Tačiau veikiančioji priežastis siekia pavidalo tik tiek, kiek joje yra pavidalo panašumas. Tai atsitinka dvejopai: vienuose veikiančiuosiuose daromo daikto pavidalas yra iš anksto, kaip tuose gamtiniuose, kurie veikia per prigimtį, pavyzdžiui, žmogus gimdo žmogų, ugnis ugnį, o kituose – kaip veikiančiuose per supratimą, pavyzdžiui, namo pavidalas iš anksto esti statytojo prote, todėl jį galima vadinti namo idėja, nes statytojas siekia, kad namas būtų panašus į tą pavidalą, kurį jis savo prote turi. Kadangi pasaulis neatsitiktinai atsirado, o yra protu veikiančio Dievo padarytas, kaip tai bus parodyta vėliau (46 klausimo, 1 artikule), tai būtina, kad Dievo prote būtų pavidalas, pagal kurio panašumą pasaulis yra padarytas. Ir visu tuo paremta idėjos samprata.

Todėl I PIRMAJĮ argumentą reikia atsakyti, kad Dievas daiktų nepažįsta anapus Jo paties esančia idėja. Dėl to Aristotelis nepritaria Platono nuomonei, kad idėjos egzistuoja ne prote, o pačios savaime (Aristotle 1994: ch. IX).

I ANTRAJĮ atsakytina, kad Dievas savo esme pažįsta save ir visa kita. Tačiau Jo esmė yra ne tik Jo paties, bet ir kitų veikimo pradas, todėl santykiyje su kitais – bet ne su pačiu Dievu – ji suprantama kaip idėja.

I TREČIAJĮ atsakytina, kad Dievas savo esme yra visų daiktų panašumas. Todėl idėja Dieve yra ne kas nors kita, kaip Dievo esmė.

ANTRASIS ARTIKULAS

AR IDĖJŲ YRA DAUG?

I PIRMAJĮ ATSAKOME ŠITAIP. Atrodo, kad idėjų nėra daug.

1. Juk idėja Dieve yra Jo esmė. Bet Dievo esmė yra tik viena. Taigi ir idėja yra viena.
2. BE TO, kaip idėja yra pažinimo ir veikimo pradas, taip yra menas bei išmintis. Tačiau Dieve nėra daug menų ir išminties rūšių. Vadinasi, taip pat nėra ir daug idėjų.

3. JEIGU SAKOMA, kad idėjos dauginamos santyškiais su kūrinių įvairove, tai galima prieštarauti, jog idėjų daugis yra nuo amžinybės. Jeigu yra daug idėjų, o kūriniai laikini, tai tokiu atveju laikina būtų amžino priežastis.
4. BE TO, tie santykiai tikrai yra arba tik kūriniuose, arba ir Dieve. Jeigu tik kūriniuose, o kūriniai nėra nuo amžinybės, tai idėjų daugis, jeigu jo pagrindas yra tik minėti santykiai, nebūtų nuo amžinybės. Bet jeigu jie tikrai yra ir Dieve, tai reikėtų daryti išvadą, kad Dieve yra kitas nei tik realus asmenų daugis, o tai prieštarauja Damaskiečiui, teigiančiam, kad dieviškume viskas yra viena, išskyrus negimimą, gimimą ir tapsmą (Damascus 2006: ch. X). Vadinasi, idėjų daugio nėra.

BET PRIEŠINGAI teigia Augustinas *Aštuoniasdešimt trijų klausimų* knygoje: „Idėjos yra tam tikri pirminiai pavidalai (*principales quaedam formae*), arba pastovios ir nekintamos daiktų priežastys (*rationes rerum stabiles atque incommutabiles*), nes patys tie pavidalai nėra sukurti ir dėl to dieviškajame prote jie yra amžini ir visada tokie patys. Kadangi jie nei atsiranda, nei išnyksta, tai sakoma, kad jais apipavidalinama visa, kas gali būti sukurta ir sunaikinta, taip pat visa, kas gimsta ir miršta“ (Augustini 1863: q. 46).

ATSAKAU, kad būtina teigti idėjų daugį. Norint tuo įsitikinti, reikia atkreipti dėmesį į tai, jog kiekvienos veiklos galutinį tikslą nustato svarbiausias veikiantysis, panašiai kaip tvarką kariuomenėje nustato jos vadas. O tai, kas estinčioje daiktijoje yra geriausia, pasak Filosofo *Metafizikos* dvyliktosios knygos, yra visatos tvarkos gėris, nes visatos tvarka yra paties Dievo sumanyta, o ne iš atsitiktinės veiksmų sekos kilusi. Todėl kai kurie teigia, kad Dievas sukūrė tik pirmąjį kūrinį, o šis – antrajį ir taip toliau, kol nebuvo sukurta tokia didelė daiktų daugybė. Anot jų, Dievas turi tik pirmojo kūrinio idėją. Bet jeigu pati visatos tvarka yra Jo sumanyta ir palaiškoma, tai būtina, kad Jis turėtų tos tvarkos idėją. Tačiau neįmanoma turėti visumos idėjos, neturint jos tikrų dalių idėjų, kaip statytojas negali išsivaizduoti, kaip atrodys namas, neturėdamas visų jo dalių idėjų. Todėl būtina, kad Dievo prote būtų tikros visų daiktų idėjos. Dėl to Augustinas *Aštuoniasdešimt trijų klausimų* knygoje teigia, jog „kiekvienas daiktas pagal tikrąją jo idėją yra Dievo sukurtas“ (Augustini 1863: q. 46). Tad reikia daryti išvadą, kad Dievo prote yra daug idėjų. Ši aplinkybė niekaip neprieštarauja Dievo paprastumui. Tuo lengva įsitikinti, atkreipus dėmesį į tai, kad veiklos idėja veikiančiojo prote yra kaip tai, kas suprasta, o ne kaip tai, kuo suprantama, ne kaip rūšis (*species*), kuria suprantama, ne kaip supratimą aktualizuojantis pavidalas (*forma*). Juk namo pavidalas statytojo prote yra kaip tai, ką jis supranta ir pagal ką namą medžiagoje apipavidalina (*domum in materia format*). Tai, kad dieviškasis protas supranta daugybę dalykų, neprieštarauja jo supratimo paprastumui, tačiau prieštarautų, jeigu jo supratimas daugybe įvairių rūšių būtų apipavidalinamas (*formaretur*). Todėl dieviškajame prote idėjų daugis yra kaip tai, kas jo suprasta. Tuo galima įsitikinti, nes savo esmę Jis tobulai pažįsta, vadinasi, pažįsta visais ją pažinti galimais būdais (*secundum omnem modum quo cognoscibilis est*). Taigi pažįsta ne tik tai, kaip ji savyje yra, bet ir kokiais panašumo būdais kūriniai joje gali dalyvauti

(*secundum quod est participabilis secundum aliquem modum similitudinis a creaturis*). Tačiau kiekvienas kūrinys turi savo rūšį (*species*), kuria tam tikru būdu dieviškojo panašumo esmėje dalyvauja. Kadangi Dievas savo esmę pažįsta kaip tai, kame tam tikras kūrinys gali tam tikru būdu dalyvauti dėl jos panašumo, pažįsta ją kaip tikrąjį to kūrinio santykį ir idėją. Taip pat ir kitų kūrinijų. Taigi akivaizdu, kad Dievas supranta daugybės daiktų tikruosius santykius, kurie yra įvairios idėjos.

Todėl I PIRMAJĮ argumentą reikia atsakyti, kad idėja įvardija dieviškąją esmę ne kaip esmę, o kaip to ar kito daikto panašumą arba santykį su ja. Kadangi per vieną esmę suprantama daug santykių, sakoma, kad yra daug idėjų.

I ANTRAJĮ atsakytina, kad išmintis ir menas žymi tai, kuo Dievas supranta, o idėja – tai, ką Dievas supranta. Tačiau Dievas vienu metu supranta daugelį dalykų, ir ne tik kaip savaime esančių, bet ir kaip suprastų, kitaip tariant, kaip įvairiuose santykiuose esančių. Pavyzdžiui, kai statytojas medžiagoje supranta namo pavidalą (*formam*), sakoma, kad jis supranta namą, bet kai jis supranta namo pavidalą, kaip jo paties sumąstytą (*speculatum*), ir save, kaip jį sumąščiusį, supranta namo idėją arba santykį. Tačiau Dievas savo esme supranta ne tik daiktų daugybę, bet ir save, kaip tą daugybę suprantantį savo esme. Bet toks supratimas yra daugybės daiktų santykių supratimas, kitaip tariant, Jo prote yra daugybė suprastų idėjų.

I TREČIAJĮ atsakytina, kad ne daiktai, o dieviškasis protas, lyginantis savo esmę su daiktais, yra priežastis tų santykių, kuriais idėjos dauginamos.

I KETVIRTAJĮ atsakytina, kad idėjas dauginantys santykiai priklauso ne sukurtiems daiktams, o Dievui. Tačiau jie nėra realūs santykiai, kaip tie, kuriais atskiriami asmenys, bet kaip Dievo supracasti santykiai.

TREČIASIS ARTIKULAS

AR YRA KIEKVIENO DIEVUI ŽINOMO DAIKTO IDĖJA?

I TREČIAJĮ ATSAKOME ŠITAIP. Atrodo, kad Dieve yra ne kiekvieno Jam žinomo daikto idėja.

1. Juk blogio idėjos Dieve nėra, antraip reikėtų daryti išvadą, kad Dieve yra blogis. Tačiau blogis Dievui žinomas. Vadinasi, ne visko, ką Dievas žino, idėja yra Jame.
2. BE TO, kaip jau minėta (q. 14, a. 9), Dievas žino ir tai, ko nėra, nebuvo ir nebus. Tačiau jų idėjų nėra, nes Dionysijas penktame traktato *Apie Dievo vardus* skyriuje (Dionysius 1987: 44–45) teigia, kad „pavyzdžiais dieviškoji valia daiktus numato ir daro“. Vadinasi, ne visko, ką Dievas žino, idėja yra Jame.
3. BE TO, Dievas pažįsta pirmąją medžiagą (*materiam primam*), kuri negali turėti idėjos, nes neturi jokio pavidalo (*formam*). Todėl išvada nesikeičia.
4. BE TO, neabejotina, kad Dievas pažįsta ne tik rūšis, bet ir gimines, ir pavienius, ir atsitiktinius dalykus. Tačiau pastarųjų idėjų nėra, kaip, pasak Augustino (Augustini 1863: q. 46), teigia Platonas, pirmasis pradėjęs kalbėti apie tai, kad yra idėjos. Vadinasi, ne visų Dievui žinomų dalykų idėjos yra Jame.

BET YRA PRIEŠINGAI. Idėjos – tai dieviškajame prote esantys santykiai, kaip tai atskleidžia Augustinas (Augustini 1863: q. 46). Tačiau Dievas turi visų Jam žinomų dalykų santykius. Vadinasi, Jis turi ir visų Jam žinomų dalykų idėjas.

ATSAKAU, kad Platono idėjos yra daiktų pažinimo ir jų darymo pradmenys. Dieviškajame prote idėja atlieka šias dvi funkcijas. Idėja, kaip daiktų darymo pradmenį, galima vadinti provaizdžiu ir priskirti praktiniam pažinimui, o kaip pažinimo pradą, teisinga ją vadinti santykiu (*ratio*) ir priskirti teoriniam mokslui (*scientiam speculativam*). Idėja, kaip provaizdis, siejasi su viskuo, ką Dievas daro laike, o kaip pažinimo pradą, ji susijusi su viskuo, ką Dievas žino, įskaitant ir tuos dalykus, kurie laike neatsiranda, ir tuos, kurie Dievui žinomi per realų santykį, ir tuos, kurie Jam žinomi teoriškai. Todėl Į PIRMAJĄ reikia atsakyti, kad blogis Dievui žinomas ne per tiesioginį santykį (*propriam rationem*) su blogiu, o per santykį su gėriu. Todėl blogis neturi Dieve savo idėjos – nei kaip provaizdžio, nei kaip santykio.

Į ANTRAJĄ atsakytina, kad tuos, kurių nėra, nebuvo ir nebus, Dievas praktiškai žino nebent tik kaip galimybę. Todėl jų idėjos, kaip provaizdžio, Jame nėra, bet yra idėja tik kaip santykis.

Į TREČIAJĄ atsakytina, kad, pasak kai kurių mąstytojų, Platonas teigė medžiagą (*materia*) esant nesukurtą ir todėl neturinčią idėjos; idėja, greta medžiagos, yra nesukurta priežastis (*materiae concausa*). Bet mes teigiame, kad medžiagą sukūrė Dievas, sukūrė jau apipavidalintą. Vadinasi, medžiaga Dieve turi idėją, tačiau neatskiriamą nuo sudėties idėjos, nes pati savaime medžiaga neturi esaties ir nėra pažini.

Į KETVIRTAJĄ atsakytina, kad giminė negali turėti idėjos, besiskiriančios nuo provaizdį žyminčios rūšies idėjos, nes giminė esti tik kurioje nors rūšyje. Panašiai yra ir su neatskiriamai su veiksmu (*subjectum*) susietais atsitiktiniais požymiais, nes tie požymiai atsiranda kartu su veiksmu. Tačiau veiksmui priklausantys atsitiktiniai požymiai turi savo pačių idėjas. Juk architektas, atsižvelgdamas į namo pavidalą, suteikia namui visus atsitiktinius požymius, kurių jam iš pat pradžių reikia, o tuos, kurie priskiriami jau pastatytam namui, pavyzdžiui, spalva ar kiti panašūs, suteikiami per kurį nors kitą pavidalą. Tačiau, pasak Platono, paskiri daiktai neturi jokios kitos idėjos, išskyrus rūšies idėją – tiek dėl to, kad paskiri daiktai vientisumą gauna (*individuantur*) per medžiagą, apie kurią kai kurie sako, jog ji, kaip ir idėja, yra nesukurta priežastis, tiek dėl to, kad gamtos tikslas yra išsaugoti rūšį, todėl ji gimdo pavienius daiktus vien tam, kad per juos išsaugotų rūšį. Tačiau dieviškoji apvaizda apima ne tik rūšis, bet ir paskirus daiktus, kaip apie tai bus kalbama vėliau (q. 22, a. 3).

Literatūra

Aristotle. 1994. *Metaphysica*, ch. IX. Translator W. D. Ross. Prieinamas internete: <<http://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.9.ix.html>> [žiūrėta 2023 m. sausio 10 d.].

Augustini Aurelii S. 1863. De diversis quaestionibus octoginta tribus, Q. 46. De ideis, Migne J.-P., Parisiis (ed.). *Opera Omnia: Patrologiae Latinae Elenchus*. PL 40. Prieinamas internete: <<http://>

- www.augustinus.it/latino/ottantatre_questioni/index2.htm [žiūrėta 2023 m. sausio 06 d.].
- Damascus John St. 2006. *De Fide Orthodoxa*, ch. X. Prieinamas internete: <<http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0675-0749>, Ioannes Damascenus, *De Fide Orthodoxa*, EN.pdf> [žiūrėta 2023 m. sausio 10 d.].
- Dionysius the Areopagite. 1897. *Works*. Translator John Parker. London: James Parker and Co. Prieinamas internete: <<http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0450-0525>, Dionysius Areopagita, *Works*, EN.pdf> [žiūrėta 2023 m. sausio 06 d.].
- Šalkauskis Stasys. 1991. *Bendroji filosofijos terminija*, Šalkauskis S. *Raštai*, t. II. Vilnius: Mintis.

Iš lotynų kalbos vertė prof. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS,
nepriklausomas tyrėjas

Versta iš: *Sancti Thomae de Aquino Summa Theologiae prima pars a quaestione LXXVII ad quaestionem LXXXIII*. Textum Leoninum Romae 1889 editumet automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticasdeno recognovit Enrique Alarcón atque instruxit. Prieinamas internete: <<https://www.corpusthomicum.org/sth1077.html>> [žiūrėta 2023 m. sausio 10 d.].